

for som hidtil at bøje sig for Roms magtbud traf det beslutning om en forsvarskamp mod de svigefulde angribere, hvor udsigtsløs den end måtte forekomme» (s. 71). Denne tunge stil krydres iøvrigt med et utal af krydshenvisninger. I denne sammenhæng kan man også bemærke en påtrængende mangel på et instruktivt kortmateriale, som f.eks. i forbindelse med gennemgangen af Karthagos topografi.

Man leder forgæves efter en bærende idé eller problemstilling. Bogens indledning har ingen, og det er vel også en naturlig konsekvens heraf, at en konklusion ganske mangler. Det lykkes derfor heller ikke for Thomsen at integrere bogens anden halvdel (Stat, Samfund og Kultur, ss. 77-120): det bliver til en række løsrevne kapitler om den politiske organisation, om befolkningen og dens storby, om det økonomiske liv, om religion og om kunsthåndværk. Oplagt ville det måske her have været at forbinde bogens to dele gennem en dybere behandling af de fönikiske handelssystemer. Med rette fremhæver Thomsen flere steder den handel og den rigdom, der blev aftvunget denne handel, som en afgørende faktor til forståelse af karthagernes politik og strategi. Det er måske symptomatisk for fremstillingen – her hvor især det arkæologiske materiale er væsentligt – at det samlede afsnit om den fönikiske handel, som rent faktisk findes i bogen (s. 98), er på mindre end én side. En rød tråd, som ville være oplagt her – både fagligt, men også set fra et formidlingssynspunkt, spindes ikke. Der er langt fra Rudi Thomsen til fönikerne.

Peter Ørsted

BIRGIT AND PETER SAWYER: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500. (The Nordic Series, Volume 17) University of Minnesota Press, Minneapolis & London 1993. XVI, 265 s., ill.*

Skandinaviske middelalderhistorikere lider ofte under manglen på en nyere engelsksproget standardfremstilling af Skandinaviens, eller i det mindste de enkelte landes, historie. Alt for ofte må der henvises til fremstillinger, der, uanset hvor fortjenstfulde de var ved fremkomsten, nu må kaldes forældede. Det foreliggende værk er udkommet i en skriftrække, som omfatter afhandlinger om Strindbergs dramaturgi, oversættelser af nordisk litteratur, biografier, fremstillinger af kortere eller længere tidsrum i skandinavisk historie m.m. Birgit og Peter Sawyers bog er da muligvis også tænkt som en håndbog til brug i *Scandinavian Studies*; dens konsekvente emneopdeling giver den karakter af håndbog, snarere end syntese. Den følger den i Norden gængse definition af middelalderen som perioden mellem Kristendommens antagelse og Reformationen. Efter en kort omtale af de mulige definitioner af Skandinavien, definerer forfatterne det som den skandinaviske halvø samt den jyske halvø med øerne. Det øvrige nordiske sprogområde behandles også, men mindre udførligt. Finland, der dog var en del af det svenske rige, står meget blegt i billedet. Værket er inddelt i ti kapitler: om kilderne, landskaber og folkeslag, politisk historie, forfatningshistorie, kirkehistorie, landbrugshistorie, handels- og byhistorie, familiehistorie (herunder arveret), kvindehistorie, og brugen af fortiden (dvs. historieskrivningens ideologiske dimension). Værket igennem citeres der efter Harvardsystemet, men heldigvis findes der også et afsnit med noter, som tillader

mere udførlige henvisninger og argumentation. Det hører til bogens fordele, at mange bidrag i mindre kendte (i udlandet måske helt ukendte) publikationer, er inddraget og refereret med navns nævnelse. Dette vil introducere den udenlandske læserskare til forskning, der ellers vil være længe om at blive integreret i brede fremstillinger. Det er også nyt i nordisk sammenhæng, at familiehistorien og kvindehistorien får så fremtrædende plads, vel ca. 20%. Birgit Sawyer har de bedste forudsætninger for at skrive disse afsnit, der da også i høj grad er præget af hendes egen forskning. Man savner dog henvisninger til andre forskere, f.eks. Nanna Damsholt,¹ der ikke er nævnt i fremstillingen og dermed heller ikke i litteraturlisten. Netop litteraturlisten er nemlig et svagt punkt; den omfatter kun arbejder, som citeres af forfatterne. Litteratursøgning må derfor ske via de citerede værker. En halv side med »A note on General Reading« kan ikke gøre det ud for de manglende referencer til andre tolkninger. Dette forhold kommer særlig grelt frem i kap. 1, om kilderne, og kap. 10, om brugen af fortiden. Her tolkes Saxo Grammaticus konsekvent ud fra den forståelsesramme, som Kurt Johannesson har foreslået.² Der savnes enhver antydning af, at dette forslag ikke har vundet større tiltro, og at Karsten Friis-Jensen³ og Inge Skovgaard-Petersen⁴ har fremlagt andre tolkninger, som i anmelderens øjne er mere sandsynlige.

Da både Birgit og Peter Sawyer har deres force i vikingetid og tidlig middelalder kan det ikke undre, at de ældre forhold, hvor forfatterne kan støtte sig til deres personlige forskning, er behandlet mest veloplagt. Det skinner tydeligt igennem, at de ikke har samme fortrolige kendskab til senmiddelalderen, hvilket desværre undertiden har betydet, at senere forhold skildres mindre indsigtfuldt. For at tage et enkelt eksempel er det ærgerligt, at det ikke i en skandinavienshistorie i højere grad betones, at de tre nordiske rigers historie knyttes stadig mere sammen i løbet af det 13. årh., og at mordet på Erik Glipping i 1286 blev en udløsende faktor i de internordiske stridigheder.⁵ Set i dette perspektiv ville der være kommet mere sammenhæng i fremstillingen af den politiske historie. Selvom dette kapitel er bogens længste, er det en utaknemmelig opgave at skildre de nordiske rigers politiske historie gennem mere end 700 år på kun 31 sider. Resultatet kan da heller ikke med den bedste vilje kaldes vellykket – der gås

¹ Nanna Damsholt: *Kvindebilledet i dansk højmiddelalder*. København 1985.

² Kurt Johannesson: *Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum*. (Lychnos-Bibliotek, 31), Stockholm 1978; jf. Inge Skovgaard-Petersens anmeldelse i *Historisk Tidsskrift* 80 (1980), p. 139-144.

³ Karsten Friis-Jensen: *Saxo Grammaticus as Latin Poet*. (Analecta Romana Instituti Danici – Supplementum XIV), Roma 1987; en udvidet redegørelse for Saxos plan og komposition findes i sammes: *Saxo Grammaticus' Study of the Roman Historiographers and his Vision of History*. (tr. i *Saxo Grammaticus. Tra storiografia e letteratura*. Bevagna, 27-29 settembre 1990. (Roma 1992), p. 61-80. Vedrørende Saxo som person se samme: »Was Saxo a Canon of Lund?«, *Cahiers de l'Institut de Moyen-Âge Grec et Latin* 59 (København 1989), p. 331-357.

⁴ Inge Skovgaard-Petersen: *Da Tidernes Herre var nær*. Studier i Saxos historiesyn. København, Den danske historiske Forening 1987; de heri fremsatte tolkninger er refereret i sammes: »Saxo's History of the Danes: An Interpretation.« *Scandinavian Journal of History*, vol. 13 (1988) p. 87-93.

⁵ Se f.eks. Jerker Rosén: *Tiden före 1718*. (Carlsson/Rosén: *Svensk historia*. Bd. I) Andra upplagan, Stockholm 1964, p. 190f.

frem med stormskridt og skildringen bliver så knap, at den ikke giver læseren nogen virkelig orientering.

Sammenfattende skal det siges, at bogen for danske læsere påkalder sig interesse ved at tildele emner som familiehistorie og kvindehistorie større vægt end normalt i sådanne skildringer. Trods håndbogspræget har forfatterne haft mulighed for, med baggrund i omfattende studier i Skandinaviens historie i vikingetid og ældre middelalder, at skitsere deres helhedssyn på denne periode.

Anders Leegaard Knudsen

CHRISTIAN KRÖTZL: *Pilger, Mirakel und Alltag. Formen des Verhaltens im skandinavischen Mittelalter (12.-15. Jahrhundert)*. Societas Historica Finlandiae. *Studia Historica* 46. Helsinki 1994. 393 s., 4 kort.

Pilgrimsvæsenet i bred forstand er i den internationale forskning genstand for en betydelig interesse fra ikke bare kirkehistorikere, men også mentalitetshistorikere og socialhistorikere. Det må derfor hilses velkomment, at Christian Krötzl har foretaget en analyse af fænomenet i nordisk middelalder. Undersøgelsen omfatter Danmark, Norge (eksklusive de atlantiske besiddelser) og Sverige (inklusive Finland) fra de tidligste spor af pilgrimsfærder til Reformationen. Kildematerialet er først og fremmest den hagiografiske litteratur, herunder ikke mindst mirakelsamlingerne, som ellers aldrig anvendes til noget i nordisk historieforskning; samt de øvrige og velkendte skriftlige og arkæologiske kilder til middelalderens historie. Netop den hagiografiske litteratur er ofte blevet skudt til side i den dansk-svenske kildekritiske tradition som værende en genre med et særligt skabelonagtigt præg, der gjorde den vanskelig at udnytte.

Indtil det 13. årh. synes nordiske pilgrimsrejsende fortrinsvis at have været mænd fra de højere sociale lag. Målet for rejserne var middelhavsområdet: Jerusalem, Santiago de Compostela og frem for alt Rom, der bevarede sin popularitet middelalderen ud. I det 14. årh. optræder flere og flere rejser til mellem- og nordeuropæiske valfartssteder. Den følgende tid dukker flere og flere nordiske rejsemål op; rejseafstanden mindskes med andre ord. Til gengæld rekrutteres pilgrimmene nu også fra lavere sociale lag. Pilgrimsrejser til fjerne mål synes dog stadig fortrinsvis foretaget af mænd fra de højere sociale lag; kvinderne måtte nøjes med de nære mål. Anledningen til rejserne kunne være devotio (religiøs hengivelse), bod, aflad, ønske om at opnå helbredelse for diverse sygdomme (»Reliquienmirakel«), eller ønske om at takke for en af helgenen udvirket helbredelse (»Distanzmirakel«). Krötzl redegør instruktivt for den forskellige struktur i beretningerne om de to typer mirakler, men særlig vigtig i denne sammenhæng er hans konstatering af, at det i de skandinaviske mirakelberetninger indtil midten af det 14. årh. er relikviemirakler, der dominerer, mens det i tiden derefter er distancemirakler. Denne ændring synes i Norden at indtræffe nogenlunde samtidig med en tilsvarende ændring i Syd- og Mellemeuropa. I praksis betød det, at helgeners handlinger (dvs. mirakler) i folks bevidsthed skiftede virkefelt fra valfartskirken til menneskets daglige omgivelser. Det bliver dog pointeret, at begge typer mirakler optræder gennem hele den undersøgte periode. For det enkelte menneske betød den konstaterede ændring ifølge Krötzl en øget individualisering. Det er i den hidtidige forskning